

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND
ved H. Neumann, Christian Stenz og W. Christiansen

INDHOLD:

Anna Ehlers:

»Voris mathematicus, os elskelig Oluf Rømer«

Aug. F. Schmidt:

H. T. Physant

Thomas Otto Achelis:

Rektor Hans Heinrich Lohse i Husum

Th. Kaufmann:

Det gamle Varnæs

Lagoni – et fremmedklingende navn af hjemlig oprindelse

Ahlmann – ålmand?

Glimt fra svundne tider

Sønderjysk månedsskrifts ekspedition:

Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder
Museumsinspektør H. Neumanns adresse er: Åstrupvej, Haderslev
Overlærer Chr. Stenz adresse er: Tøndervej 173, Åbenrå

»Vor is mathematicus, os elskelig Oluf Rømer«

25. sept. 1644 – 19. sept. 1710

Af Anna Ehlers

»SOM EN »FIXA« PAA MINDETS FIRMAMENT»
vil altid lyse: Navnet – Ole Rømer!
af landets marv; af søens djærve mænd;
af dem, der altid yde vil det bedste;
af dem, der skelner mellem ret og pligt,
som véd at yde fædrelandet – alt ...,
de er som verdens lys og jordens salt.

I mindeåret for Sønderjyllands genforening med moderlandet, i dette år, hvor en række mindedage lyser op mellem fortravlede hverdage, i dette mindeår, hvor vi i tale og skrift har oplevet – ikke blot en fornyet kærlighed til henfarne slægter, men også en følelse af taknemmelighed for danskhedens sejr i Sønderjylland, i dette mindeår falder 250-året for Ole Rømers død.

Astronomen, kgl. mathematicus, professor, justitsråd Ole Rømer blev bisat i Vor Frue kirke, domkirken i København, hvis klokker på begravelsesdagen, efter kongens ønske, ringede to timer længere end det ellers var tilladt, for derved at markere, at det var en af landets betydeligste mænd, der var gået bort. Astronomen Andreas Nissen skriver herom: »En almindelig sorg greb alle, der på nogen måde havde stået i forbindelse med ham.« Universitetets rektor skildrer i et sørgeprogram det tab, videnskaben, universitetet, staten og hans hustru havde lidt.

Nu 250 år derefter, lyser Ole Rømers navn og hans minde i stadig stigende grad. Men snart 300 år skulle gå hen, før mange af Ole Rømers fortjenester skulle drages frem, og hans tilknytning til Sønderjylland skulle blive kendt.

Ole Rømer blev født i et lille hjem i »Mindet« ved Aarhus, ved åens udløb i havet d. 25. sept. 1644, som søn af Rømø-skipperen Christen Pedersen, der 1642 giftede sig med »den gudelskende mathrone, Anna Olufsdatter Storm« og bosatte sig i Aarhus.

Udgået fra et lille hjem skulle denne dreng blive én af landets betydeligste mænd, hvis liv fra vugge til grav skulle forme sig som et eventyr og danne en epoke i landets historie.

Ole Christensen – under tilnavnet Rømer, et tilnavn, som faderen

havde fået fra sin fødeø, Rømø – skulle, som moden mand opdage lysets tøven, lære astronomen nøjere at bestemme stjernernes plads og åbne fysikeren vejen til den praktiske varmemåling. Han skulle vise det danske folk naturvidenskabens anvendelse. (Inskriptionen på Ole Rømer-statuen ved Polyteknisk Lærestalt i København).

Dr. phil. Kirstine Meyer holdt festtalen på Polyteknisk Lærestalt, da man i 1918 afslørede statuen af Ole Rømer, der på så smuk og værdig måde bidrager til at hædre Ole Rømers minde som »sin konges og sit lands tro tjener«. Langt ud over landets grænser er Ole Rømer særlig kendt som astronom med verdensry. En alsidig begavelse har givet ham berømmelse, dog ikke blot som astronom, men også som fysiker og praktiker.

Disse egenskaber kom til rig udfoldelse i en særpræget personlighed, der velforankret i sin kristne tro formåede at forene troen med naturvidenskaben.

Gennem et langt livs studium af Ole Rømers virksomhed har Kirstine Meyer bidraget til at kaste lys over felter af Ole Rømers fortjenester, som hidtil havde ligget skjult i mørke.

Professorinde Kirstine Meyer oplevede ikke – gennem A. Blichfeldt Petersens og C. J. T. Thomsens afhandling 1944 – at erfare, at Ole Rømer havde sin slægtsrod på Rømø, som ligger så få kilometer fra Skærbæk, hvor hun selv er født for snart 100 år siden. Det ville sikkert have glædet hende. Fru Kirstine Meyer døde 1942 kort tid efter, at hun havde bidraget til en beskrivelse af Ole Rømers livsløb i Biografisk Leksikon.

På enhver tænkelig måde har Aarhus by forstået at hædre Ole Rømers minde. Det skyldes udelukkende denne fødebyes varme interesse for byens berømte søn, når Ole Rømers tilknytning til Rømø – gennem afhandlinger og gennem Aarhus-observatoriets enestående smukke mindeskrift af astronomen Axel E. Nielsen – er blevet bekræftet, til stor glæde for øen.

I Mindet ved Aarhus fik Ole Rømer sin barndom; men tidligt viste Rømø-skipperen sin lille søn vejen opad, vejen over stjernerne: den vej, der skulle give Ole Rømer berømmelse som en af den moderne videnskabs fædre, der var 100 år forud for sin tid.

Ole Rømers fader må være død omkr. 1663; omtrent samme tid som Rømer bliver immatrikuleret ved Københavns universitet, nemlig 1662. Faderens grav kendes ikke. Faderen oplevede således ikke sønnens berømmelse. Moderen flyttede fra Aarhus nogle år senere.

I barndomshjemmet fandtes en matematisk bogsamling og nogle nautiske instrumenter. I biografien af Ole Rømer, skrevet ved hans død, bekræftes dette i følgende: »Som hans salig fader var navigationen vederfaren og havde efterladt sig adskillige instrumenter og bøger, som hørte til navigationen, fik han i sine unge år derved anledning til at slå sit sind til mathe-sin, hvortil han ikke aleneste inclinerede, men endog havde et synderligt

godt nemme og capacitet. Da han var kommen her til universitetet, antog sig ham salig etats-råd Erasmus Bartholin, math. prof. i sit huus, og for hans store videnskaber, som han da allerede havde i mathesi, algebra og astronomi, ham højt elskede og ærede.«

Det fremgår klart af disse linier, at faderens kendskab til navigationen

Kransenedlæggelse ved Ole Rømers statue.

samt den omstændighed, at Ole Rømer – som 18-årig student – kom i huset hos professor Mah. E. Bartholin, fik den allerstørste betydning for Ole Rømer. Det var skik dengang, at studenterne hver især udpegede én af professorerne som sin »Præceptor«. Når Ole Rømer valgte Bartholin, stod dette valg i naturlig forbindelse med hans evner og interesser inden for naturvidenskaben. Hurtigt udvikledes dog et mere personligt forhold mellem professoren og den unge Rømer. Professor Bartholin holdt meget af at kalde Rømer for sin »domesticus« (husfælle), et forhold, der senere skulle krones i et helligt ægteskab med professorens datter, jomfru Anne Marie Bartholin. Det er naturligt, at dette ophold i det bartholinske hjem – som strakte sig over 9 år – har givet den unge Ole Rømer rige udviklingsmuligheder.

Ole Rømers strålende videnskabelige karriere er velkendt.

Efter at vor unge astronom, Ole Rømer, – gennem astronomiske observationer – havde opdaget lysets tøven, fremgår det klart af en brevveksling mellem Rømer og den franske astronom Huygens, hvor lykkelig Ole Rømer var som videnskabsmand; han skriver i forbindelse med spørgsmålet om lysets brydning: »Hvor ville det være udmærket! Om hint naturens mirakel kunne forklares ad simpel mekanisk vej! Derefter ville vi på sikkert grundlag kunne udforske hele verdensbygningens indretning, som jeg skulle tro kan forstås helt (såvidt menneskelig forstand kan trænge igennem), når vi har fået indsigt i lysets og vægtens natur.

Som en naturlig følge af Ole Rømers berømmelse modtog han 1681 et professorat ved Københavns universitet. To gange var han rektor.

Som en følge af sin høje rang indenfor videnskaben, men også som følge af personlig praktisk dygtighed og myndighed blev Rømer hurtigt »kongens nærmeste rådgiver og medhjælper«.

I mangfoldige hverv – som blev pålagt ham – blev såvel videnskabelige som samfundsopgaver løst og ordnet med sjælden alsidig begavelse og grundighed. Således kom Ole Rømer også til at løse opgaver i forbindelse med navigation og dansk skibsfart. Ole Rømers interesse for skibsfarten og dermed også for navigation har sin naturlighed i den kendsgerning, at han tilhørte et af søens folk.

Rømer var en gigantisk skikkelse, som en søn af selve *universet* bar hans handlinger præget af overblik, medens han kun handlede ud fra dette ene mål: at tjene fædrelandet!

Rømer vidste, at der på vesterhavssøerne fandtes hårdføre og djærve mænd, der som et søens folk ville kunne tjene deres land, hvis vejene ud til de store verdenshave blev åbnet for dem. Veluddannet, som han selv var, vidste han, at de kunne drive det vidt, om de fik fornøden uddannelse og hjælp. Når interessen for navigationen var så udpræget hos Ole Rømer allerede som ung student, så stammer denne interesse næppe fra latinskolen, men må snarere søges ved faderens side i det lille barndomshjem i »Mindet« ved Aarhus.

Meget tyder på, at der i Rømers historie findes et smukt og varigt minde om Ole Rømers tilknytning til sin fædreneø, og at han desuden danner basis for Rømers storhedstid omkr. 1700-tallet, hvor Rømerskippere deltog i de mange grønlandstogter.

Sammen med skibsreder A. P. Møller, der har sin slægtsrod dybt i øens historie, har Rømers eneste nuværende grønlandskaptajn, kaptajn Otto Møller fra »Umanak« – på øens vegne – nedlagt en laurbærkrans ved statuen i København i anledning af 250 årsdagen for videnskabsmanden og landsmanden Ole Rømers død.

Arrangementet var ikke tænkt som nogen reklame for Rømø; det var en oprigtig tilkendegivelse af en levende interesse for Ole Rømers fortjenester, der skulle komme til at lyse som en stjerne på historiens firmament til gavn for Danmark.

H. T. PHYSANT

(1872–1960)

Af Aug. F. Schmidt

Midt i *Langetved* by (Skrave sogn) mellem Skodborg og Rødding lægger man mærke til en anselig gård, der bærer navnet *Ridefogedgaarden*, fordi en kgl. ridefoged, Jes Thomsen (død 1634), i sin tid boede der. Gården kom i Physant-slægtens eje 1728. Da der findes udførlige oplysninger om gårdens og Physantslægtens historie andet steds¹), skal der intet nærmere meddeles herom i nærværende afhandling. Kun skal det nævnes, at i begyndelsen af forrige århundrede ejedes Ridefogedgaarden af Hans Jochumsen, hvis søn, Jochum Physant overtog den gamle slægtsgård. Hans hustru, Maren Lund, var fra Lundgaarden i Skrave sogn. I Jochum Physants ægteskab fødtes, foruden døtre, kun én søn: *Hans Jochumsen Physant* (1835–1906), der efter sin faders tidlige død kom til, 19 år gammel, at forestå gårdens drift – i ikke mindre end 52 år. H. J. Physant blev 1861 gift med *Mette Kirstine Schmidt* (1837–1931), der var fra *Tiset* og søster til cand. theol. Hans Tjellesen Schmidt (1829–64), hvorom vi skal høre senere.

Hans Jochumsen Physant ville gerne have studeret, men han kunne ikke få lov dertil, da han skulle overtage slægtsgården i Langetved. Han var på flere områder en betydelig og ret ejendommelig personlighed, og da han samlede sig et forbløffende fond af kundskaber, kom han snart i første række i den hjemlige nationalitetskamp, ligesom han blev betroet et stort antal tillidshverv. Han var grundtvigsk påvirket og kom meget til Rødding og Askov²). I sit ægteskab med Mette Kirstine Schmidt blev H. J. Physant fader til 5 døtre og 3 sønner: Mads, Jokum og Hans. Om den yngste af disse skal vi høre nærmere i det følgende.

Hans Tjellesen Schmidt Physant, født 25. januar 1872, må tidligt have vist særlig gode evner, og for at undgå det tyske skolevæsen blev han af sin erfarne fader allerede i 9-års alderen sendt over til Fyn, hvor han kom i hjemmet hos den kendte andelsbonde og venstremand Rasmus Pedersen i Gislev. Hans blev sat i Gislev friskole, blev konfirmeret i Ryslinge valgmenighed, og derefter optoges han i Odense kathedralskole, hvor han blev student 1893. I 1894 aftjente han sin danske værnepligt, og siden den tid

var han meget interesseret i soldaterforeningsarbejdet. Han var ivrig deltager i de store soldaterjubilæer, under hvilke han engang blev tildelt æren at aflevere den store »styrke« af forhenværende soldater til regimentets oberst. I soldaterforeningsbladet »Kastellet« skrev Physant mange artikler om sønderjyske forhold.

Efter soldatertiden tog Physant med iver fat på studierne ved Københavns universitet. Han havde her den lykke at blive alumne på Valkendorfs kollegium i tiden 8. 6. 1898 – 1. 7. 1901. Physant mindedes alle dage med stor glæde sit ophold på dette herlige kollegium, hvor han trofast gennem mange år blev ved at deltage i festlige sammenkomster. Han var i et langt tidsrum næstformand i Valkendorffianersamfundet og formand for dets legat komité. På sine ældre dage gav Physant sin taknemmelighed udtryk i stiftelsen af et legat, hvis midler først og fremmest skal gå til studerende fra Syd- eller Nordslesvig. I bogen: »Valkendorfs Kollegium efter 1865« (1939), af hvis redaktion Physant var medlem, har han side 80–87 fortalt levende og hjerteligt om sit ophold på kollegiet. En af alumnerne, stud. mag. *Kristoffer Bech* (1870–1900), skrev under pseudonymet »Søren Jyde« en ret nærgående skildring: »Studenter«, der udkom i bogform 1899 og vakte stor opsigt. Physant optræder heri under navnet Santy. Ved en bestemt lejlighed spadserede Physant sammen med Georg Brandes hen ad gaden, hvor Brandes tog studenten under armen. Denne begivenhed omtales forrest i Søren Jydes bog.

År 1900 blev H. T. Physant cand. mag. (1. karakter $6\frac{1}{24}$) med tysk som hovedfag, dansk og latin som bifag. Herefter var han lærer ved forskellige skoler og kursus 1900–03. Sammen med forfatteren, adjunkt O. Münster, købte Physant i 1903 Frederiksberg realskole og drev ikke alene denne skole, men hele den private realskolevirksomhed i København frem til balance, før staten overtog skolerne i 1919. Den 1. august 1919 blev Physant adjunkt ved statsgymnasiet Schneekloths skole, hvorfra han i 1925 tog sin afsked med pension. Endvidere kan nævnes, at Physant 1915–20 var leder af øvelsesskolen ved Den danske Realskoles Seminarium, og i perioden 1911–25 var han medlem af kommissionen til afholdelse af almindelig forberedelseksamen. 1912 var han på et studieophold i Tyskland.

H. T. Physant blev 24. 12. 1905 gift i København med *Johanne Bodil Frandsen* (21. 1. 1872 – 20. 12. 1944), datter af museumsbetjent Niels Frandsen og hustru Bodil Rasmussen.

Under opholdet på Valkendorfs kollegium var Physant med til at stifte den sønderjyske ungdomsforening »Vidar«, der indtil 1914 udførte et meget stort nationalt arbejde, og hvis forretningsfører han hele tiden var. Endnu før sin embedseksamen var Physant kommet ind i Studentersamfundets Sønderjyske Samfund, kaldet »4 S«, og som bestyrelsesmedlem her

i 16 år havde han ledelsen af ungdomsarbejdet for unge sønderjyder. Tre søndage hver vinter samledes ca. 50 højskoleelever fra Sønderjylland i København og blev vist rundt, hørte foredrag o. s. v. I bestyrelsen sad han sammen med mænd som Georg Brandes, P. Munch, Ove Rode, H. V. Clausen og Harald Høffding. Physant var altså i selskab med dem, der var med til at lægge grænsen af 1920. Iøvrigt var han medlem af repræsentantskabet i den sønderjyske hjemstavnforening samt i Sønderjysk Forening for København. Han skrev denne forenings historie i bogen: »Sønderjysk Forening for København 1908–48«. Han blev senere æresmedlem af denne forening.

1918 var Physant medstifter af den liberale vælgerforening, der opstillede i listeforbund med Venstre, og da de tre liberale vælgerforeninger i København i 1920 gik op i Venstre, var han med til at danne Den liberale Venstreforening for København og Frederiksberg. Tre gange var Physant opstillet som folketingskandidat, i 1924 med statsminister Niels Nørgaard som stiller, men uden at opnå valg. Physants navn var kendt i vide kredse, alene ca. 500 mennesker havde han siddet i bestyrelse sammen med.

★

H. T. Physant følte sig alle dage meget stærkt knyttet til sit barndoms-hjem Ridefogedgaarden i Langetved, og selv om han blev sendt hjemmefra allerede i 9-års alderen, levede de stærke barndomsindtryk fra Kongeåegnen stadig i hans sind. Han vedblev at følge med i alt herfra og beskæftigede sig jævnlig med egnens og sin slægts historie. Truslen om tysk soldatertjeneste bevirkede, at Physant og hans brødre efterhånden kun kunne komme hjem i smug. En dag, H. T. Physant stod derhjemme og barberede sig, kom gendarmen til hest ind i gården. Med sæbe i det halve ansigt fór Physant ud til modsat side og kastede sig på maven i en bygmark op ad haven. Der måtte han ligge, til det blev mørkt. Så viste det sig forøvrigt, at gendarmen havde haft et helt andet ærinde på gården.

H. T. Physant offentliggjorde i Sprogforeningens almanak for 1932, 79–81 en kortfattet oversigt over sin moder, Mette Kirstine Physants slægt, og i 1940 udkom i Faaborg byhistoriske arkivs publikationer nr. II hans bog: »Hans Tjellesen Schmidt« (32 sider), hvori der findes en indholdsrig og omhyggeligt udarbejdet levnedsskildring af *Hans Tjellesen Schmidt* fra Tiset. Han blev student 1849 fra Kolding skole, 1856 tog han teologisk embedseksamen og havde derefter forskellige lærerpladser, indtil han kom til at lede en højere bondeskole i Brøns. Han meldte sig som frivillig i 1864, blev såret ved Dybbøl 17. marts og døde på lazarettet i Fåborg 6. april. På kirkegården her afsløredes 1867 en mindesten for ham.

H. T. Physants bog om H. T. Schmidt er et fortrinligt bidrag til sønderjysk personalhistorie, hvorfor man gerne henleder opmærksomheden på den.

I vinteren 1943 opfordrede bibliotekar *Erling Stensgaard*, Århus, Physant til at sende mig sin bog om H. T. Schmidt. Gaven blev ledsaget af dette nyttige brev (af 29. 3. 1943): »... Cand. pharm. H. Brandt, formanden for »Faaborg byhistoriske Arkiv«, henvendte sig 1940 til mig, om jeg ville overlade Schmidts efterladenskaber, papirer etc. til arkivet, som agtede at oprette en mindesamling om ham. Da han var min moders broder, og jeg er opkaldt efter ham, beroede det hos mig, og jeg fandt ønsket rigtigt og sendte det. Arkivets bestyrelse blev meget glad derover og bad mig derefter skrive en lille bog om H. T. S., hvilket jeg efter nogen betænkning påtog mig. Den blev meget velvilligt modtaget i den interesserede presse (se »Hejmdal-Dybbølposten« 12. 12. 1940 med en ledende artikel: Et bånd mellem Fyn og Sønderjylland). Den lille bog er trykt i 300 nummererede expl., og efter opfordring af udgiveren af »Sønderjydske Jul« i Haderslev (bogtrykker Wind) skrev jeg 1941 til dette hefte en ekstrakt af bogen, hvor jeg fortæller lidt mere om Schmidts slægt. (I julen 1942 skrev jeg forøvrigt, da jeg var kommen i forbindelse med udgiveren af »Sønderjydske Jul«, i heftet om min fødegård »Ridefogedgaarden i Langetved«). – Da jeg har abonneret på »Grønsevagten« fra første nummer, har det været mig et stort savn, at jeg nu må undvære det; men tiderne lysner vel!«

Som tak for bogen om Hans Tjellesen Schmidt sendte jeg til H. T. Physant mit skrift: »Fra Røj og Ravnholt« (1931, 95 s.), hvori der bl. a. findes nogle oplysninger om min fædrene slægt fra *Rødding* sogn og om min fader *Jens Boisen Schmidt* (1854–1905).

Fra Physant modtog jeg snart efter et langt og meget værdifuldt brev, der indeholdt talrige oplysninger om hans slægt og barndomsegn. Brevet bliver nu udgivet her, og i noterne vil man finde nødvendige kommentarer til det.

»Poul Møllers Vej 5

Kbh. F.

26. 4. 43

Hr. forfatter August F. Schmidt, Brabrand.

Hjertelig tak for Deres venlige skrivelse og tilsendelsen af Deres bog om Røj og Ravnholt. Der var så meget deri, som i høj grad interesserede mig, at jeg gerne ville motivere min tak lidt udførligere, og deri må jeg søge undskyldningen for, at det har trukket ud. Årene begynder at mærkes, og jeg er endnu travlt optaget af flere andre sager. – Det var jo beundringsværdigt, alt hvad Deres fader nåede at få udrettet, skønt han blev så tidligt bortkaldt. Mig har det også interesseret, at han arbejdede så meget for udviklingen af vore bierhverv, som også at generalkonsul Pontopidan viste hans virksomhed i den retning så megen interesse³). Mens jeg

siden ungdommen har virket for det sønderjyske først under Høffding og H. V. Clausen i »4 S«, hvor jeg indtil verdenskrigen ledede ungdomsarbejdet, og efter genforeningen i »Sønderjysk Foren. f. Kbhvn.« under dr. Harsløf, bl. a. som sekretær og forfatter af foreningens historie ved 25-års jubilæet 1933, har jeg i de senere år, nu da der er så mange medarbejdede i det sønderjyske, ment også at kunne medvirke for en sund økonomi og sparsommelighed i vort folk. Jeg er således form. for »Frederiksberg Skatteborgerforen.« og i bestyrelsen for »Dansk Skatteborgerforen.« og medredaktør af bladet »Skatteborgeren«⁴). Jeg har bl. a. en årrække virket for hørdirkning, som jeg kender fra min barndom på Fyn, og for fåreavl, som jeg kender fra S.-jylland; i beg. mødte man spot og skuldertræk, men nu er der langt mere forståelse. Ægproduktionen er jo forlængst blevet et hovederhverv; jeg mener således at have virket på linie med deres fader⁵). Han hører jo også til foregangsmændene i andelsmejeribevægelsen⁶), hvor jeg også ved et tilfælde tidligt kom med. 9 år gl. kom jeg til Rasmus Pedersen, Gislev, 1881, og 2 år efter fik han oprettet det første andelsmejeri på Fyn med Torben Jensen som bestyrer. Ved bygningens opførelse gik jeg rundt til andelshaverne og tilsagde dem, når de skulle hente mursten på Kværndrup station⁷). – Når Deres farmoder var fra Gastrupgaard, må De vel være i familie med vor mangeårige nabo i Langetved, Anton Boisen, da han er fra Gastrupgaard⁸). Iøvrigt kan jeg ikke rigtig se, hvor vore slægter skulle mødes i Langetved⁹). Derimod kunne jeg tænke mig forbindelse i Rødding. Overlærer Knud Lund i Kjellerup, hvis oldemoder var fra Lundgaarden i Københoved og kom til Hjerting, har samlet en slægtsbog over familien fra Lundgaarden¹⁰). Jeg kendte ham ikke tidligere, men da jeg ved Grønseforeningens landsmøde i Hillerød 1937 havde sagt lidt under debatten, kom han og hilste på mig, og siden har vi korresponderet meget. Jeg har således i hans bog udarbejdet afsnittet om min farmoders efterkommere, samt sat ham i forbindelse med Thaysenslægten og Gramslægten i Københoved. 1659 afbrændte polakkerne Jes Andersens gård i Rødding. Hans ældste søn Christen Jessen ejede en tid min fødegård og forpantede Lundgården med forkøbsret. Broderen Mads Jessen blev sognefoged i Rødding, og da Christen Jessen var død, købte Mads Jessens søn, Christen, Lundgården og blev stamfader til slægten. Mads Jessen var (som broderen) en meget virksom mand, drev kreaturhandel o. s. v. Knud Lund interesserer sig meget for vor stamfader, som blandt andet havde adskillige processer, og er ved at skrive udførligere om ham. Han har bl. a. fået oplysninger om ham fra cand. jur. Olav Kjems¹¹), chefen for postgirokontoret, som også har givet mig mange værdifulde oplysninger om min fødegård. Kort før jul sendte Knud Lund mig sit udkast til Mads Jessens historie og bad om min vurdering. Da jeg kort efter returnerede manuskriptet, husker jeg ikke enkelthederne deri, men der nævnes flere navne deri,

som kunne tænkes at berøre Deres faders slægt, der jo er gammel i Rød-
ding¹²). – Mens jeg i min ungdom, da vi havde megen forbindelse med
Askov, kendte omtrent hvert hus mellem Askov og Vejen over Skodborg-
Københoved–Langetved–Rødning–Brændstrup–Gram til Tiset (min gud-
moder var min kusine i Tiset), og jeg blev, da jeg skulle døbes, kørt til
Vejen kirke; jeg blev altså døbt i samme kirke, hvor Deres forældre blev
viet; jeg blev døbt af samme præst (Sveistrup), som viede Deres forældre¹³),
om min dåb og vanskelighederne derved fortælles i Thade Petersens bog
om Frimenighederne¹⁴), og mens jeg på samme måde kendte hvert hus fra
Nyborg over Ørbæk–Gislev (hvor jeg gik i friskole hos lærer Gammel-
gaard, fader til forstanderen i Roskilde)¹⁵) til Ryslinge, hvor jeg blev kon-
firmeret i valgmenighedskirken, og således mere end de fleste er indlevet
i det grundtvigske sogn fra barndommen, både i Rødning, Ryslinge og
Askov, så har jeg aldrig kendt noget til Askovs nordlige naboegne. I
Gesten har jeg kun været én gang, da jeg besøgte min ældste broder, som
for 50 år siden tjente der. Han lever endnu hjemme på fødegården, ugift.
Af ham har jeg fået det indtryk, at egnen udpræget hørte til Indre Mission.
Pastor Berthelsen¹⁶) kendte jeg i vore unge dage. Men jeg har været meget
glad ved nu at læse om, i hvor høj grad disse egne har været en støtte for
Askov, vel ikke mindst i de første år af skolens virksomhed.

De enkelte navne er mig i det hele fremmede, men ved ét standser jeg,
Nis Skjøde. Jeg glemmer aldrig hans bryllupsdag 23/10 1886. Hans svi-
gerfader, Mads Lund, som var min faders fætter og en af mine faddere
(jeg ejer den sølvske, han gav mine forældre i bryllupsgave), havde søgt
myndighederne om tilladelse til, at vielsen kunne foregå i Skrave kirke.
Dette blev afslået; men efter vielsen, som fandt sted i Vejen kirke, skulle
bryllupsfesten fejres på Lundgården. Da bryllupstoget kom kørende fra
Vejen, red gendarmen hen og kiggede bruden ind i ansigtet, hvorefter han
på en af de andre vogne kunne udpege hendes broder, Jens Nicolai, der
var optant. Han lod ham anholde, men han fik dog lov at få noget af
bryllupsmaden ud på vognen, hvorefter han, med gendarmen ved siden af
vognen til hest blev kørt til Rødning. Jeg stod lige uden for vor gård, da
den anholdte kom forbi, og det gjorde stærkt indtryk på mig.¹⁷) Samme
gendarm var meget pågående. Da min ældste søster et års tid senere havde
bryllup i Langetved, inspicerede han, mens vi var i kirken, gården. Min
ældste broder havde søgt om tilladelse til at være med, fik afslag, men
først på bryllupsdagen, så han blev advaret og først kom om aftenen. Et
halvt år efter lykkedes det imidlertid gendarmen at fange ham en søndag
formiddag, da han ville hjem. Mærkelig nok, at det var ham, der skulle
blive taget, da han var yderst forsigtig, mens min anden broder, Mads,
var meget dumdristig. Han var således i julen 1886 hjemme fra Århus i
sin lyseblå dragonuniform, mens han blot hos Knud Pedersen i Skibe-

lund¹⁸⁾ havde lånt en overfrakke at tage over den. Han slap imidlertid altid godt fra det, ligesom jeg selv også har oplevet mange eventyr ved forfølgelse af samme gendarm, uden at det dog nogensinde lykkedes ham at fange mig.¹⁹⁾

Iøvrigt har Marie Skjødes broder, billedskærer Hans Lund, København, i Knud Lunds bog skrevet om Lundgårdens nyere historie. Efter Mads Lunds død gik gården ud af slægtens eje. En hel del jord blev derpå skilt fra, hvor der oprettedes statshusmandslodder. Hans Lund fortæller her en del om Nis Skjøde, hans hustru og børn, og henviser iøvrigt til Marie Boesens artikel »De Københoved Bønder« i »Sønderjysk Månedsskrift«, aug. 1933,²⁰⁾ og til Anker Callø's artikel i »Hejmdal«, søndag d. 19. juli 1914: Mads Lund, 80 Aar, 60 Aar Bonde. Da hans fødselsdag faldt i min sommerferie, har jeg været med til at fejre den ved lejlighed. – Ja, når man først når ind i halvfjerdserne, lever man jo sit rigeste liv i minderne. Deres lille bog har genkaldt mange minder hos mig, hvorfor jeg til slut vil gentage min hjerteligste tak; at jeg jævnlig vil vende tilbage til den og da tænke på Deres venlighed, er en afgjort sag.

Med venlig hilsen
Deres forbundne
H. T. Physant.«

H. T. Physant, der har kaldt sig selv den sønderjyske fynbo, som blev københavner, afgik ved døden 24. marts 1960 og blev begravet i stilhed fra Frederiksberg kirke den 28. marts 1960.

NOTER:

1. H. T. Physant: »Ridefogedgaarden i Langetved« (Sønderjysk Jul 1942, uden sidetal), illustreret.
2. J. N. H. Skrumsager har i Sprogforeningens Almanak 1907, 110–12 skrevet Physants nekrolog. I bogen: »Københoved Bysamfund«, Bidrag til Skrave Sogns Historie I (1950), af M. K. Gram, Aage Bonde m. fl. findes H. J. Physant flere gange omtalt (se bogens register, 428), så man får herved et indtryk af hans anseelse og betydning for egnen.
3. J. B. Schmidt redigerede 1/4 1899 – 10/12 1902 månedsbladet »Vore Bierhverv«, der blev økonomisk støttet af generalkonsul Henrik Pontoppidan, Hamborg.
4. H. T. Physant skrev bogen: »Frederiksberg Kommunes Skatteyderforening 1921–46«. Af bladet »Skatteborgeren« var han medredaktør 1940 ff.
5. Se min bog: »Fra Røj og Ravnholt«, 75–91.
6. J. B. Schmidt var mejeribestyrer i Øster Højst 1887–89. Derefter bestyrer af mejeriet »Kronborg« (Gjesten sogn, Ribe amt) 1889–1902.
7. I Odenseaner-Samfundets tidsskrift 1935 og 1942 har H. T. Physant meddelt af sine barndomsindringer fra Fyn.
8. Jo, min farmoder var af denne familie, se »Fra Røj og Ravnholt«, 71.
9. Der er heller ingen slægtsforbindelse.
10. Knud Pedersen Lund (12/4 1886 – 27/12 1950) var fra Hjerding i Frøs herred, søn af gdr. Hans Nissen Lund, gift med Margrethe Kirstine Meier. Knud Lund var til sidst, fra 1/5 1933, overlærer i Kjellerup. Han har udarbejdet værket: »Frønder og Stamfrønder. Bidrag til en Slægtetog fra Tørning Len« (Kjellerup 1936). Det indholdsrige og nyttige arbejde findes kun duplikeret og kan lånes på de store bibliotekers læsesale.
11. Olav Kjems, f. 22/11 1888 i Mejlbj ved Rødding, søn af gdr. Iver Thomsen Kjems og hustru Johanne f. Larsen. Olav Kjems har udgivet bogen: »Kjemsgaards Saga og Slægterne Kjems«

- (1939), se min bog: »Sydøstjyllands Historikere« (1950), 137–38. 1945 udgav Kjems bogen: »Sydslesvig som et folkeligt Spørgsmaal«.
12. Jfr. Sprogforeningens Almanak for 1937, 64–68. I H. T. Physants brev omtales enkeltheder, der ikke findes i Knud Lunds ovennævnte slægtshistoriske værk (se note 10). Lund må uden tvivl have skrevet en bog til, men den er ikke offentlig tilgængelig, idet der ikke findes noget duplikeret eksemplar af den f. eks. i statsbiblioteket i Århus. Det ukendte arbejde eksisterer måske kun i nogle eksemplarer i familiens eje. Det ville være ønskeligt, om der blev adgang for interesserede til dette værk.
  13. Hans Sveistrup, præst i Rødding 1861–67, i Vejen 1870–93. Viede mine forældre i Vejen kirke 8/3 1890.
  14. Jfr. Thade Petersen: »De sønderjydske Frimenigheders Historie« (1924), 57–64. I samme værk, 141–42, berettes om H. J. Physants søsters begravelse. De danske præster måtte ikke forrette begravelsen. H. J. Physant talte så i hjemmet, og præsten Gøttge kastede jord på.
  15. Hjalmar Gammelgaard (1880–1956), forstander for Roskilde højskole, var søn af friskolelærer L. J. Gammelgaard (død 1903).
  16. Jørgen Chr. Berthelsen (1872–1957) var 1895–98 alumne på Valkendorfs kollegium. Præst i Skanderup sogn ved Kolding 1923–42.
  17. Nis Skjøde (1860–1926), gårdejer i Vceerst. Var til sidst direktør for Vest- og sønderjydske Kreditforening i Ringkøbing. Gift med Marie Lund (1863–1921), datter af gdr. Mads Lund, Lundgården i Skrave sogn. Se »Fra Røj og Ravnholt«, 58. Physants brevoplysning svarer til en skildring af Nis Skjødes bryllup, der findes offentliggjort i bogen: »Københoved Bysamfund« I (1950), 287–88. I dette værk findes ingen kildehenvisning til, hvorfra oplysningerne er hentede. Om Mads Lund, død 28/11 1916, 82 år, se Sønderjysk Månedsskrift 1933, 28–29 og »Københoved Bysamfund« (register, 428).
  18. Knud Pedersen, forstander for Skibelund efterskole, oprettet 1884.
  19. Meddelt af H. T. Physant i Hejmdal 14/1 1952, hvor der findes et fortrinligt interview (ved F.-n.) med den gamle skolebestyrer. Jfr. Hejmdal 24/1 1957.
  20. Jfr. note 17. Om H. T. Physant se også Magister-Statens 1951, 371.

Rektor Hans Heinrich Lohse i Husum

Ved Thomas Otto Achelis

I 32 år har Hans Heinrich Lohse virket ved den højere skole i Husum, i 81 år har han, bortset fra studentertiden, levet i denne by ved Slesvigs vestkyst. Han er født i Neumünster den 25. juni 1798, hvor hans fader Hans Lohse, som stammede fra Bötenhöfern i Hohenwestedt sogn (født 4/5 1769, død i Husum 24/9 1814), var lærer. Moderen Anna, f. Sohrbeck, stammede fra Wilster (født ca. 8/7 1774, død i Husum 8/3 1810). Allerede i sit første leveår kom han til Husum, hvor faderen havde fået ansættelse som skrive- og regnemester ved latinskolen. Tidlig forældreløs besøgte han Husum lærde skole, blev 1817 student ved Kiels universitet og fik 1826 ansættelse ved sin gamle skole. Indtil 1831 var han kollaborator (4. lærer), 1831–51 subrektor (3. lærer). Da rektor Schütt 1850 blev rektor i Meldorf, og konrektor Schreiter 1851 blev sogneprest i Friedrichsberg, blev Lohse 1853 rektor ved den højere borgerskole, som afløste den lærde skole.

I Åbenrå blev Lohse den 14. august 1826 viet til Friederica Maria Petersen, datter af oberstløjtnant Lorenz Eiler von Petersen (død i Åbenrå

17/5 1828) og Maria Catharina f. Flindt. I ægteskabet har der været tre sønner, som alle blev studenter.

Karl Heinrich Eduard Lohse, den ældste (født 24/7 1827), kom på Husum lærde skole og blev student i Kiel 1845. Hans senere skæbne kendes ikke. Han var død 1879, da faderen døde.

Otto Christian Lohse, født i Husum den 25. juli 1836, besøgte først skolen i sin fødeby, men kom efter sommerferien 1851 i Flensborg lærde og realskoles sekunda (anden g.). Ved afgangseksamen 1854 fik han »2. karakters højeste grad«, svarende til karakteren laudabilis i de kongerigske skoler. Han blev student i København den 8. februar 1855. Da broderen Karl Heinrich Eduard blev student, gik han til Kiel, hvor han ifølge bestemmelsen fra 1768 skulle læse mindst i 2 år. Denne bestemmelse var ophævet 1850; derfor gik Otto Christian Lohse 1855 sammen med Georg Karstens, som senere blev præst i Kliplev, til København. En forpligtelse at gå derhen, eksisterede ikke for studenterne fra hertugdømmerne, men det er givet, at det var en anbefaling for en student, som ønskede at få ansættelse i sin slesvigske hjemstavn, at han havde været student i København og havde taget eksamen der. Her har Lohse grundlagt en »schleswig-holsteinische Clique«. Det må være en forening af slesvig-holstenskindede studenter. Af gode grunde levede den helst i det skjulte, men den har dog været en af grundene til, at faderen i 1858 fik sin afsked som leder af Husum højere borgerskole. 1861 blev sønnen ansat som adjunkt ved Slesvig katedralskole og blev 1864, som næsten alle sine kolleger, fordrevet. Efter en kort virksomhed ved Haderslev lærernes skole i København blev han 1867 vikar og 1873 adjunkt ved Århus katedralskole, 1884 overlærer ved Horsens statsskole, hvor han blev indtil sin død den 27. juli 1901. »Den gode og venlige Lohse« kalder en af hans elever ham, medens en anden mener: »Hans undervisning var ikke god«; derved må betænkes, at hans helbred ikke var godt.

August Vilhelm Lohse, født den 24. juli 1836, blev sommeren 1853 optaget i Flensborg lærde og realskoles tertia. Den 9. september 1857 blev han student i København. I modsætning til brødrene studerede han jura. Den 17. juli 1864 blev han cand. jur., var en tid lang assistent i finansministeriets revisionsdepartement, senere blomsterhandler i København; fra 1878 var han translatør og tolk i tysk. Han døde den 5. januar 1894, kun 57 år gammel.

KILDER:

Cl. Clausen, Horsens Statsskole 1532–1932 (1932).

Falk-Jensen og Hjorth-Nielsen, *Candidati og Examinati iuris*, III (1957), s. 78.

Johannes Jensen, *Nordfriesland in der politischen und nationalen Entwicklung des 19. Jahrhunderts*, Diss phil. Kiel 1957, s. 231.

E. Möller, *Schüler und Lehrer der Husumer Gelehrten-Schule von 1449–1852* (1939).

Abenrå og Husum kirkebøger.

DET GAMLE VARNÆS

Af Th. Kaufmann.

I Sønderjysk Månedsskrift 34. årgang (1958) skrev jeg en artikel om »Strandkøbingen Varnæs«. Det er jo nemlig sikkert, at der ved kysten af det nordøstlige Sundeved har ligget en handels- og færgeplads af dette navn, men mærkværdigvis er denne købing sporløst forsvundet i slutningen af fjortende eller i begyndelsen af femtende århundrede, på et tidspunkt, da der særlig ved Sundeved herskede tilstande, som nærmest må betegnes som anarkistiske.

Indvandrede tyske og holstenske adelsmænd optrådte her helt enevældige, idet de endog fordrev kongelige fæstebønder fra deres gårde og beslaglagde jorderne. Det er altså tidspunktet efter grev Gerts drab i 1340, det nærmest drejede sig om.

Selv en historiker som A. D. Jørgensen ved fra dette tidsrum intet at meddele om Varnæs sogn og birk, og det eneste, man kan læse sig til, er enkelte vage meddelelser fra denne del af Sundeved, som findes i hans beskrivelse af Ullerup sogns historie. Men også her savnes oplysninger om Varnæs. Han beretter bl. a. om junkeren Hans Blom fra Melvedgård på Als, som arvede nogle bøndergårde ved Varnæs, en lille landsby ved navn Ornum. I 1575 lod han disse bøndergårde nedrive og byggede på området en herregård af samme navn. Denne erhvervedes i 1597 af hertugen af Gottorp, som i forvejen ejede det øvrige Varnæs birk. Hertugen lagde markerne ind under Varnæs landsbys fællesjord og nedbrød herregården Ornums bygninger. Materialet førtes til hans slot Brøndlund ved Åbenrå og benyttedes til opførelse af avlsbygningerne.

Ornum betegner jo et område, som ikke hørte til en bys fællesjord, og et sådant område kunne være af forskellig størrelse. Man læser således fra Rinkenæs med Adsbøl og Gråsten, da markerne her for første gang opmålt og skiftedes i 1550 efter en strid mellem kronen, Søgård og selvejerne i Rinkenæs, at Benniksgård forlods beholdt sine tre Ornum. Den ene af disse var Buskmose, som har haft en størrelse af mindst et par hundrede tønder. Ejeren af Benniksgård solgte det senere til slægten Hinrichsen, som her så opførte en større selvejergård.

Varnæs-Ornum må antages at have udgjort ca. 300 tønder jord foruden skov- og søareal.

Jeg er kommet til den overbevisning, at her på dette Ornum omkring

Varnæs skov og Naldtangen må stedet søges, hvor strandkøbingen Varnæs har ligget.

Det er jo ganske ejendommeligt, at en så betydelig bebyggelse og færgeplads så sporløst er forsvundet, og det må være en opgave for historieforskerne at finde stedet, hvor købingen har ligget. Såvidt vides, er det gamle Varnæs kongegods foruden i Valdemars Jordebog af 1231 nævnt så sent som i begyndelsen af 1400erne.

Heller ikke i overleveringer erfarer man noget om det gamle Varnæs. Man har fortællingen om Junker Vigge til Varnæs vig, men denne fortælling viser sig at være bygget over et vandresagn, som er knyttet til forskellige kirker i Danmark.

Imidlertid er der enkelte oplysninger i fortællingens begyndelse, som giver et lille fingerpeg om den oprindelige struktur af Varnæs birk. Der berettes nemlig om fire ridderborge i Varnæs, hvoraf Ornum og Junker Viggens borg nævnes som de to. Ornum herregårds oprindelse og historie kender vi, og sandsynligvis har der på Ornum ligget en kongelig borg i den tidlige middelalder til beskyttelse af det vigtige trafikknudepunkt Varnæs.

Ligeledes fortælles der i Folkemunde om en adelvej eller kongevej, som førte fra Varnæs til Urnehoved. Nogle, jeg selv indbefattet, har engang ment, at kongevejen gik tværs gennem skoven. Ved nærmere overvejelse må denne antagelse forkastes. Alle vigtige oldtids- og middelalderveje føres uden om de store skove, således uden om Farrisskoven og skovene omkring Åbenrå.

Derimod har vejen fra Varnæs til hærvejen ved Urnehoved ført langs sydkanten af de store skove omkring Åbenrå over Bovrup, Svejrup og Felsted. Dette er omtalt i min ovennævnte artikel.

En af gårdmændene, som ejer jord ved Varnæs skovsø, den tidligere Varnæs vig, nemlig Asmus Jørgensen, Vibekær, fandt for et par år siden en brolægning i sin mark ved søen. Han antog den for resterne af en gammel vej. Jeg antog det som en del af købingens torv eller gade og har derfor flere gange været henne at grave omkring fundet, sidste gang i følge med museumsinspektør Slettebo, Sønderborg. Man kom da til det resultat, at det snarere måtte dreje sig om et vejanlæg end et gadeanlæg. I jordsmonnet på stedet findes nemlig intet, som peger på en bebyggelse, såsom aske og andet.

Hvorom alt er, så må det være en opgave for dem, som interesserer sig for vor landsdels historie, at søge at finde stedet for den gamle, vigtige købings beliggenhed.

Næst efter Hedeby har Varnæs måske været Sønderjyllands ældste købing og handelsplads samtidig med, at den var det vigtigste færgested på Slesvigs østkyst.

Så meget synes sikkert, at man må søge tomterne af det gamle Varnæs ved skovsøen og ikke ved det, man nu kaldes Varnæs vig, en bugt ved Åbenrå fjord.

Skovsøen ved Varnæs var nemlig oprindelig et nor eller vig i lighed med Gråsten sø, og her var den bedste havn på hele Sundeved og Als, og det er tangen nord for denne gamle vig, som gav købingen dens navn Varnæs eller Warænæs.

Senere er navnet gået over på torpet eller landsbyen, som sandsynligvis er grundlagt af de gottorpske hertuger, idet disse har opkaldt de i folke-munde nævnte borge eller herregårde. Fra historien ved vi, at hertug Valdemar i 1269 købte P. Jonsens gods på Varnæs mark. Det ligger nær at antage at hertugerne efterhånden har opkøbt samtlige herregårde i Varnæs, sidst Ornum i 1597.

LAGONI

– et fremmedklingende navn af hjemlig oprindelse

Blandt medlemmer af familien Lagoni eksisterer der en tradition for, at slægtens stamfader skal være kommet hertil for nogle århundreder siden som flygtning fra det fjerne Italien. Visse ansigtstræk såsom mørkt hår og kraftig næse hos enkelte af navnets bærere skulle tjene til bekræftelse af denne antagelse.

Ophavsmanden til dette fremmedklingende navn er imidlertid pastor Peder Gutfeld i Bevtoft, en af Tørningens kongerigske præster. Da forordningen af 8. november 1771 om indførelse af slægtsnavne i hertugdømmet Slesvig forelå, bidrog han efter evne til, at han sognebørn ikke skulle komme til at bære de sædvanlige sen-navne. Han fik dem i stedet døbt med navne som Lindberg, Rosenblad og Sommerlund. Man finder en hel skok af den slags navne i Bevtoft kirkebog i 1770'erne.

I 1775 mødte Nikolaj Petersen fra Hyrup frem for at få sin nyfødte søn døbt Peter. Som efternavn kunne Peter Gutfeld naturligvis i det pågældende tilfælde have indført navneformer som Nikolajsen, Nielsen, Nissen, Clausen eller eventuelt Lausen, alt eftersom faderens fornavn er blevet udtalt. Men Peder Gutfeld, der stammede fra egnen omkring Esrom kloster, er vel enten kommet i tanker om navnet på en gammel klosterbroder i latiniseret sprogdragt eller har på anden måde fra sine studieår vidst, at Laue i latiniseret form hedder Lago, og »Laues søn« oversættes da bedst på latin med genitivformen Lagoni, ligesom sønner af Bertel, Claus eller Peter undertiden er kommet til at hedde Bartholdy, Claudi og Petri.

Gr.

AHLMANN - ålmand?

I Sønderjyske Årbøger 1891, s. 20 ff., findes en nekrolog over rigsdagsmand Nicolai Ahlmann, skrevet af H. P. Hanssen. Indledningsvis hedder det her:

»Ved en lille Vig af Augustenborg Fjord laa der i tidligere Tid en Fiskerhytte, som blev beboet af en Slags hertugelig Embedsmand, der kaldtes Aalmanden, fordi han skulde forsyne Hertugens Kjøkken med Aal fra Fjorden. Aalmandens Bestilling gik ikke i Arv fra Fader til Søn, hans Navn derimod i Reglen, og saaledes opstod Tid efter anden forskellige alsingske Slægter Aalmand eller som det senere blev skrevet Ahlmann. Der kjendes ialt tre alsingske Slægter af dette Navn, som, uagtet de har hver sin Stamfader, dog alle – efter hvad gamle Alsingere paastaa – stammer fra »Aalmandens« Hytte ved Augustenborg Fjord.«

Forklaringen lyder i og for sig troværdig. Vi kender jo adskillige eksempler på, hvorledes en erhvervsbetegnelse i tysk klædedragt er blevet familienavn i det slesvigske. Hans Andersen Krüger i Bevtoft nedstammede fra en gammel kromandsfamilie, en af løjtinger-sognefogeden Hans Christian Reuters forfædre havde været rytter og så fremdeles.

Men i tilfældet Ahlman kan historien om den augustenburgske »ålmand« ikke passe, om ikke andet, så fordi slægtsnavnet kendes i Sønderborg allerede 1590, altså længe før slottet og flækken Augustenborg fandtes. Det kunne så tænkes, at »ålmanden« havde været knyttet til slottet i Sønderborg, men slægtsforskere påstår, at familien skal være kommet ind fra Harzen. Den eksisterer nutildags i forskellige linjer, uden at noget fælles slægtskab dog lader sig påvise.

Gr.

TIGGERUVÆSEN I HADERSLEV I 1800-ÅRENE

Ikke alene 1700-årene igennem, men endnu i begyndelsen af 1800-tallet var tiggeriet en sand plage for befolkningen, og forgæves søgte man fra myndighedernes side at komme uvæsenet til livs. I Haderslev-ugebladet *Lyna* talte redaktøren, sagfører Johann Knudsen, i 1812 om tiggerhorder, og i en redaktionel artikel, som formentlig også er skrevet af Johann Knudsen, den 25. februar 1821 hedder det: I alle byer, hvor man har politi, har man også bedst muligt draget omsorg for at hindre tiggeriet, men indtil nu synes en radikal kur kun at tilhøre teorien og ikke virkeligheden. Artiklens slutning giver et lille billede af, hvor slemt tiggeriet havde udartet sig i Haderslev. Det hedder herom:

Allerede år igennem har skarer af tiggere, når der er brudefolk i kirken, samlet sig foran kirkedøren for at bede brudefolkene om milde gaver. Men da antallet af tiggere er vokset så meget, at det har kostet møje at trænge sig gennem deres tætte rækker og at undgå deres ofte voldsomme angreb, har man anvendt samme krigslist, som reddede Napoleon i Rusland, nemlig at henkaste mønter og derved beskæftige fjenden så længe, til der var vundet tid til

at undslippe; og således som der dér regnede guld ned over kosakkerne, således regnede der kobbersekslinge ned over tiggerne, hvorved det blev muligt for brudefolkene at nå kirkegårdsporten. – Men dette uvæsen griber nu om sig i den grad, at alle brudefolk bogstavelig talt bliver angrebet af ufor-skammede, lasede tiggere og uopdragne lømler, og da brudens eskorte kun består af to mand, så er det ofte umuligt at afværge angrebet; således havde en brud fornylig det uheld, at hendes silkekjole blev revet itu fra øverst til nederst. Her var det vel nok nødvendigt, at politiet slog til for at hindre lignende uvæsen.

Olav Christensen

FRA TOFTLUND KIRKEBOG

Døde 1634: Claus Andersen og hans egen søster Kirsten, druknede norden Ribe i den store stormflod 11. oktober 1634, hvorudi da oc utallige mange folk og bester ved vesterkanten druknede. – I Farup er de nu begravet i een grav sammen med en lille pige.

(Yderligere om stormfloden i Sdj. M. 11. årg. s. 73 f. og Sdj. Årb. 1900 s. 253 og 1901 s. 57).

Døde 1671: 26. juli: Peter Jørgensen af Kastrup døde i Stenderup hos sin broder Bertel Jørgensen og efter sin be-

gæring i sit yderste blev her på kirkegården begravet den 1. august 1671 og blev lagt i den grav, som Claus Andersen i Stenderup og hans søster for 37 år siden var nedsat sammen med sin lille pige. Hans hovede, pande med tænderne hele og holden samt de andre deres bene og for skinbarligen blev beset og beskuet.

H. Autzen Jørgensen

GENEALOGISKE OPTEGNELSER FRA 1600-ÅRENE

Rådviskænk og rådmand i Haderslev Oluf Schumacher (1595–1649) har efterladt sig en række optegnelser, som hovedsagelig rummer genealogiske oplysninger om hans forældre, søskende og børn, men dog også om enkelte andre haderslevere. Da kirkebøgerne fra den tid er brændt, har vi i disse optegnelser en førstehåndskilde, hvorfor jeg efter tilladelse fra frk. Inger Marie Plum, København, som ejer det gamle håndskrift, har offentliggjort optegnelserne om slægten Schumacher i Haderslev-Samfundets årsskrift¹. Da de øvrige oplysninger imidlertid også vedrører kendte Haderslev-slægter, har de en lige så stor værdi, og det vil vel derfor være rimeligt også at gøre dem tilgængelige for den interesserede forsker.

For at få det rette udbytte af oplysningerne, vil det være nødvendigt indledende at bemærke, at Oluf Schumacher var gift med Barbara Schrøder, der var datter af kongelig omslagsforvalter i Kiel og rådmand i Haderslev Gottfriedt Schrøder og Sophia Pentz.

Optegnelserne er ført på tysk, men gengives her i dansk oversættelse og i kronologisk orden; personnavne gengives i manuskriptets retskrivning.

1605 den 30. august om aftenen, en halv fjerding før 6, er min kones søster Anna født, gift i Haderslev 1624 med Cordt Bockman og død i Odense i barselseng den 12. juni 1631.

1620 den 14. oktober bragte Johan Gardemans² kone en søn, Bernt, til verden.

1621 den 11. januar er Wilhelm Snell død og begravet den 18. Prædikenen over ham var Esaias 3. kapitel.

1630 den 21. februar blev min kones søster Gerderrudts kost holdt i Christiania i Norge med Christen Bang.

1630 den 7. marts holdt Anna Garman bryllup med Frederik Boisen i Christiania.

1630 på palmesøndag [21. marts] er min kones broder Gerdt Schrøder død i Middelfart.

1634 den 6. december blev min kones søster Katrin Schrøders gift i Haderslev med husfoged Jørgen Hansen.

1635 den 3. februar døde kl. om middagen min svigerfader Gottfriedt Schrøder i Haderslev og blev den 11. februar begravet i sin begravelse i kirken.

1637 den 26. januar blev min kones søster Sofie Schrøders gift i Haderslev med Carsten Schrøder³.

1638 den 22. maj blev min svoger Warenbolt Schrøder gift i Haderslev med min broder borgmester Wilhelm Schomackers⁴ datter Maria.

Olav Christensen.

Noter:

1 Haderslev-Samfundets årsskrift 1959, s. 5–12.

2 Johan Garman, der nævnes som rådmand i Haderslev 1630–31, flytter til Norge, hvor hans efterslægt lever.

3 Måske den Carsten Schrøder, som er deputeret borger 1655–57.

4 Borgmester i Tønning.

AF EN JEJSING-DRENGS REGNE- BOG FRA ÅRET 1733

I året 1680, altså for 280 år siden, stillede sognepræsten i Hostrup, Johannes Mauritius, forslag om oprettelsen af distriktsskoler i Jejsing, Solderup og Rørkær, mens kirkebyen med sine få børn måtte klare sig med degnen som lærer. Om de første skoleholders navne ved man intet, fordi kirkebøgerne

gik tabt ved præstegårdens brand om natten den 20. marts 1734. Af kirke-regnskabet, der begynder med året 1636, ses det, at lærerne i tiden før 1700 hvert år har måttet have støtte af kirkens penge, fordi de ellers ikke kunne »subsistere«.

Den første kendte lærer i sognet, Carl Petersen i Jejsing, døde 46 år gammel 1737 og begravedes den 1. december. Om denne mands evner som lærer har man hidtil intet vidst, men for nogen tid siden fandtes der mellem nogle gamle papirer på en gård i Jejsing en regnebog, skrevet af Carl Petersens sekstenårige elev Calle Nielsen.

Drengen, der har benyttet en tysk regnebog med titlen »Arithmetica Nova oder allerhand nützliche Rechenaufgaben«, har kunnet skrive godt for sig, og løsningerne af de 22, til dels ret vanskelige opgaver, viser, at han har været godt inde i regnekunsten. Calle Niensens regnebog, der er dateret den 16. december 1733, indeholder bl. a. følgende opgaver:

En mand tjener daglig 6 skilling, når han intet bestiller, fortærer han 4 skilling. Efter 100 dage gør han regnskabet op og finder, at han har sparet 15 mark sammen. Hvor mange dage har han arbejdet, og hvor mange fridage har han haft? (en mark = 16 skilling).

En husmoder og to piger skal spinde 18 pund hør. Konen kan klare det alene i 12 uger, pigen i 16 uger, mens lillepigen må have 24 uger for at få hørren spundet. Hvor længe er de om arbejdet, når de tager fat samtidigt?

En husmand lægger i høsten 12 kornstakke eller 1200 neg i en lade, som er 32 fod lang, 12 fod bred og 10 fod høj. Hvor mange neg kan han lægge i en lade, som er 40 fod lang, 16 fod bred og 12 fod høj?

En mand træffer aftale med en tjener for et år mod at betale en vis løn og en klædning til en værdi af 20 mark. Efter 30 uger får tjeneren orlov

og modtager af sin herre 25 mark og en gammel kappe, som vurderes til 12½ mark. Hvilken årsløn var de endes om?

A købte et parti varer for 81 mark 4 skilling. B købte til samme pris seks gange så meget mindre 50 pund og betalte med 80 dukater a 5 mark 13 skilling 4 penning. Hvad kostede hvert pund og hvor meget har A og B købt?

En bonde købte 20 kreaturer for 20 mark. Hvor mange stude, køer og kalve fik han, når prisen på det enkelte dyr var 3 mark, henholdsvis 2 mark og 8 skilling?

Til et bryllup købes 50 styk fjerkræ for tilsammen 50 mark, nemlig kalkuner til 2 mark 4 skilling, gæs til 1 mark 8 skilling, høns til 12 skilling, duer til 4 skilling og kyllinger til 2½ skilling. Hvor mange er der købt af hver slags?

På en 660 skridt lang vej mellem to landsbyer rulles et hjul, som i alt gør 105 omdrejninger. Hvor lang er hjulets diameter, når hvert skridt regnes lig 5 fod?

Tre købmænd i Hamburg har truffet aftale med nogle vognmænd om for samme pris at køre 150 lispund varer til Rostock, henholdsvis Lübeck og Lüneburg. Når Rostock ligger 25 mil fra Hamburg, Lübeck 16 mil og Lüneburg 7 mil og A betaler 25 mark, B 112½ mark, C 94½ mark, så er spørgsmålet: for hvor mange lispund har hver af dem betalt?

Calle Niensens fader, gårdejer Niels Callesen, Jejsing, der var sognefoged for Kogsbøl-undersåterne i Hostrup sogn, døde allerede 1736, og sønnen måtte derfor fire år senere overtage gården efter moderen, Maren Nielses. Af gårdens papirer fra den senere tid ses det, at Calle Nielsen 1747 var blevet faderens eftermand som sognefoged.

Christian Maibøll.

**Andels-
Svineslagteriet
i Kolding**

Grundlagt 1888

Grænselandets liv
grænselandets sang

møder De i

Tydske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

**Haslev
GYMNASIUM**

Kostskole for drenge

Eksamensret til Mellemskole-,
Real- og Studentereksamen.

Alle oplysninger ved henv. til
Peter Kæstel, rektor, Haslev

HADERSLEV BANK
AKTIESELSKAB

Paul Thomsen

Krusaa

Kolonial, spirituosa, køkkenud-
styr, trikotage, herreekvipering

**Ta'BUKO
til bords...**

Strik til hele familien

... men husk det skal være

mølægte

**Sønderborg
GARN**

**Brede Sogns
Spare- og Lånekasse**

Bredebro . Telefon 41341

Stiftet den 1. maj 1875

Aktieselskabet

Nordiske Kabel- og Traadfabriker

KØBENHAVN F.

Ladelund

Landbrugs og Mælkeriskole

Brørup station

**Sønderjyllands
Kreditforening**

Haderslev

**Sønderjyds
Tæppefabrik**

A. R. Kjærby A-S
Højer

Graasten Bank $\frac{1}{2}$

Kontortid 9-12, 2-4, lørdag 9-1

GRAASTEN

$\frac{1}{2}$ Sønderjyds Frøforsyning

Frøavl & Frøhandel

Aabenraa

Restaurant **Grønsen**

C. Heiselberg
Krusaa

Hejmdals

BOGTRYKKERI

AABENRAA TLF. (046) 2 31 32

**Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn**

HORSENS HAVN

- *Mange moderne stykgodskraner*
- *7,00 m vanddybde*
- *Havnen kan besejles dag og nat*
- *Store arealer ved kaj og jernbanespor ledige til udleje*

Windfeld-Hansens

Bomuldsspinderi A/s

VEJLE

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

Horsens - Telefoner: 207 - 807 - 808

OUGAARDS

Boghandel

Vi har altid det bedste af den nye og den ældre litteratur på hylderne

Haderslev - tlf. 2 25 71

SØNDERJYDSK BOGHANDEL

Apotekergade 4

Telefon 2 27 03

Boglade ved Kaja Lange Møller

Antikvariat ved H. C. Møller

HADERSLEV

Tønder Landmandsbank A/s

Kontorer i Tønder - Skærbæk - Ballum - Brede - Brøns - Bylderup Bov
Frifelt - Højer - Tinglev - Visby

Morsø Støbegods

Aktieselskabet

N. A. Christensen & Co.

Kongelig Hofleverandør

NYKØBING MORS

GRAM

KØLEANLÆG

BRØDRENE GRAM $\frac{1}{5}$ • VOJENS